

JOSEF RUBÍN

AKTUALIZOVANÁ RAJONIZACE CESTOVNÍHO RUCHU V ČSR

(S jednou mapovou přílohou)

J. Rubín: *Regionalization of tourism in the Czech Socialist Republic — Actualization 1981.* — Sborník ČSGS 87:1:41—51 (1982). — The article and a map (Enclosure 1) give the basic information on the dividing of the territory of the Czech Socialist Republic in 47 regions and 37 subregions of tourism, further in 28 so called perspective regions and in small areas convenient for recreation outside regions of tourism. The first regionalization of tourism in Czechoslovakia was done in 1962 and that one is now actualized — separately for the Czech and the Slovak Soc. Republic. Nowadays there are together 70 regions of tourism in Czechoslovakia. According their importance and quality they are divided in 4 categories. This actualization is motivated by changes of the landscape and especially by changes in the social economic sphere during last 20 years. Besides review of that changes it is partially mentioned used method too.

V listopadu 1981 schválila vláda ČSR důležitý a obsáhlý dokument předložený Terplanem, Státním ústavem pro územní plánování, nazvaný oficiálně „*Rajonizace cestovního ruchu v ČSR — Aktualizace 1981*“ Protože jde o materiál představující jeden z příkladů aplikované geografie a naopak zároveň poskytující geografii cestovního ruchu nepřehledné množství dat i metodologických poznatků, které zde nelze blíže rozvádět, a současně je zajímavý i pro širokou obec geografickou, bude vhodné podat o něm v našem časopisu alespoň základní a pro naše potřeby adaptované informace. Za laskavé zapůjčení mapových a jiných podkladů i za cenné konzultace děkujeme na tomto místě zejména doc. ing. V. Doňnalovi, CSc, hlavnímu projektantovi (Terplan), a dr. J. Římanovi (Vládní výbor pro cestovní ruch).

Smyslem jakékoliv rajonizace, tedy i rajonizace cestovního ruchu, je rozdělení většího územního celku na menší oblasti podle určitých kritérií vhodných pro daný účel. Tímto účelem může být buď získání teoretických poznatků různého druhu, nebo shromáždění podkladů pro územní plánování, pro řízenou výstavbu a využití jednotlivých oblastí. Pokud jde o rajonizaci cestovního ruchu, rozumí se jí rozdělení území z hlediska jeho významu pro cestovní ruch a rekreaci na menší oblasti, popř. podoblasti, a to po předchozím důkladném a všestranném vyhodnocení všech vlastností fyzickogeografických, socioekonomických, kulturně historických apod.

1. Rajonizace z r. 1962

První rajonizace cestovního ruchu v ČSSR byla provedena v letech 1959—1961 tehdejším Státním ústavem rajónového plánování v Praze a schválena vlád-

ním usnesením č. 992 ze dne 17. října 1962 jako základní dokument pro plánování a řízení cestovního ruchu v ČSSR. Územní plánování bylo uzákoněno krátce předtím jako jeden z hlavních nástrojů cílevědomého řízení rozvoje socialistické společnosti.

Přestože tato první rajonizace (M. Kotrba 1968) je dosud v paměti alespoň části naší geografické veřejnosti, považujeme za vhodné stručně připomenout dva její základní rysy:

1. Území celého státu bylo rozděleno do 67 oblastí cestovního ruchu (dále většinou jen CR) podle vhodnosti a nevhodnosti podmínek pro CR a rekreaci.

2. Oblasti CR byly rozděleny do 4 kategorií: I — oblasti mezinárodního významu, II — oblasti celostátního významu, III — oblasti převážně rekreační krajského významu, IV — oblasti s nižšími základními hodnotami pro CR, avšak vhodnými pro rekreaci převážně krajského významu.

Uvedená zjednodušeně zde vyjádřená kategorizace zobrazovala spíše relativní vztahy mezi oblastmi, a to s přihlédnutím k jejich přírodním podmínkám, k sezónnosti využívání, k rozsahu a společenskému významu funkcí, k vybavenosti, ke vztahu k větším průmyslovým a městským aglomeracím a potřebám rekreace jejich obyvatel apod. Podle zařazení oblastí do kategorie měla být přednostně budována zařízení pro cestovní ruch a rekreaci v příslušné kvalitě a počtu a usměrňována výstavba průmyslových objektů tak, aby nenarušila převažující funkci oblastí pro účely CR. Pro celé státní území byly v r. 1962 vytipovány tyto oblasti CR (označení se někdy nekryje s platným geografickým názvem; v závorce uvádíme kategorii I. až IV.):

a) *Česká socialistická republika:*

přehled 47 oblastí a jejich zařazení do kategorií viz v tabulce 1.

b) *Slovenská socialistická republika (20 původních oblastí):*

1. Bratislavská oblast (II. kategorie). 2. Podunajská oblast (III.). 3. Trenčiansko-piešťanská oblast (I.). 4. Žilinská oblast (II.). 5. Kysuce (III.). 6. Vrátna (I.). 7. Orava (III.). 8. Turčianská oblast (II.). 9. Nitrianská oblast (III.). 10. Štiavnicko-kremnická oblast (II.). 11. Poľana — Čierny Balog (III.). 12. Nízke Tatry (I.). 13. Vysoké Tatry (I.). 14. Levočská oblast (IV.). 15. Slovenský raj (I.). 16. Gemerská oblast (III.). 17. Slovenský kras (II.). 18. Košická oblast (II.). 19. Prešovská oblast (III.). 20. Vihorlat (IV.).

Uvedená rajonizace nebyla nikterak ovlivněna administrativním rozdělením státního území.

Lze říci, že tato první rajonizace byla svým způsobem průkopnická i ve světovém měřítku a rozhodně splnila své poslání. Přispěla k dokonalejšímu poznání území a jeho funkčního využití pro rekreaci a cestovní ruch. Uplatnila se při územně plánovacích pracích a při ochraně přírody a krajiny před nevhodnými investicemi, které by jinak tyto oblasti postihly a tím je z hlediska cestovního ruchu znehodnotily. Byla naopak základním podkladem pro důležité státní investice do výstavby zařízení cestovního ruchu a rekreace v oblastech. Nelze podcenit ani její význam jako metodického nástroje pro výběr a hodnocení území vhodných pro plánovitý rozvoj cestovního ruchu a rekreace v měřítku celého státního území. Získané zkušenosti byly uplatněny i v mezinárodním měřítku a československá metodika byla doporučena všem zemím RVHP pro podobnou rajonizaci jejich území.

2. Změny, úkoly a metody

Nicméně za 20 let existence první rajonizace CR v Československu došlo pochopitelně k mnoha změnám nejen v krajině, ale zejména v socioekonomické sféře, jež cestovní ruch silně ovlivňují. V případě ČSR (avšak nikoliv zcela paralelně v SSR) jde především o tyto změny:

- a) vzrostla koncentrace obyvatel tak, že zatím co dříve žila většina obyvatel v sídlech do 2 000 obyvatel, dnes žije 80 % obyvatel v sídlech s počtem přes 10 000 obyvatel,
- b) v důsledku postupující urbanizace rostou nároky na rekreaci v přírodě, mění se životní styl obyvatelstva,
- c) snížením počtu pracovních dní v týdnu vzrostla krátkodobá víkendová rekreace způsobující zvýšený nápor na přírodu a krajinu,
- d) s rozvojem motorismu se zmnohonásobil individuální cestovní ruch; v současné době většina účastníků cestovního ruchu užívá k přepravě automobil,
- e) mimořádně vzrostl počet objektů individuální rekreace (hlavně chalup) a vznikly tzv. rekreační vesnice,
- f) vzrostl tzv. krátkodobý cestovní ruch mezinárodní (zvýšený počet návštěvníků z NDR, PLR, MLR s pobytem 1–2 dnů),
- g) rozmach výrobních sil a s tím související zábor půdy si vynutil řadu nových zákonů (o půdě, tzv. lesní zákon aj.) ovlivňujících do jisté míry i cestovní ruch,
- h) došlo k nadměrné, místními národními výbory mnohdy nezvládnuté individuální chatové výstavbě, která znehodnocuje krajinu z hlediska cestovního ruchu.

Všechny tyto a některé další skutečnosti vedly nakonec k potřebě aktualizovat (nikoliv novelizovat) dosud platnou rajonizaci cestovního ruchu v ČSSR tak, aby její časový horizont byl posunut alespoň do roku 2 000.

Pro některé odlišnosti mezi ČSR a SSR (např. sídelně geografické podmínky na Slovensku jsou jiné a většina obyvatel tam žije v oblastech CR, kdežto v ČSR je tomu naopak; kvalita životního prostředí se v ČSR změnila podstatněji než v SSR; mnohé aspekty rajonizace CR jsou v ČSR komplikovanější) bylo rozhodnuto provést aktualizaci odděleně pro obě federativní republiky. Na Slovensku byl úkol zadán Výskumnému ústavu cestovního ruchu v Bratislavě a hotová aktualizace byla schválena vládou SSR usnesením č. 76 ze dne 19. 3. 1981. Nejzávažnější změnu znamená přidání tří nových oblastí, a to Levické, Jihoslovenské (oblast Lučenecké kotliny, Cerové vrchoviny a okolí) a Laborecké (část Ondavské vrchoviny), čímž se počet oblastí zvětšil z 20 na 23. Dále bylo na Slovensku vymezeno 62 podoblastí, jež beze zbytku pokrývají vždy příslušnou oblast neboť převládlo hledisko administrativní. Tento nepatrně odlišný přístup, byť odůvodňovaný specifickými podmínkami, přece jen poněkud znesnadňuje objektivní srovnání obou republik.

V České socialistické republice svěřila vláda prostřednictvím Vládního výboru pro cestovní ruch úkol opět Terplanu, Státnímu ústavu pro územní plánování. Práce na aktualizaci trvaly od ledna 1979 do dubna 1981. Spočívaly v podrobné analýze a přehodnocení rekreační využitelnosti všech katastrálních území ČSR, v rozboru kvality a atraktivnosti významných měst a lázeňských míst, přírodních pozoruhodností, kulturně historických památek a tradičních akcí společenského života.

Při zpracování mnoha statistických údajů a nejrůznějších dat bylo použito nejmodernější strojné výpočetní techniky, bez níž by nebylo lze náročnou práci zvládnout v relativně tak krátké době. (Bylo např. nutno vyhodnotit různé prvky

ze všech asi 13 500 katastrů ČSR!). Mnoho potřebných údajů získal Terplan i v Geografickém ústavu ČSAV v Brně, v Ústavu krajinné ekologie ČSAV a ve Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze. Na připomínkovém řízení se podílelo 34 předepsaných institucí a resortů (hlavně ministerstva ČSR, krajské národní výbory, některé společenské organizace, ČSVTS, Český geologický úřad aj.). Je s podivem, že mezi nimi nebyla zastoupena Čs. akademie věd jako resort, ani ústavy, jež poskytl podklady.

Terplan použil metody schválené ministerstvem výstavby a techniky ČSR, která sledovala zhruba tyto úkoly: 1. Zpřesnit hodnoty území z hlediska cestovního ruchu u všech katastrů ČSR. 2. Zpřesnit rozsah a hranice území vhodných a nevhodných pro cestovní ruch. 3. Zpřesnit časovou využitelnost (z hlediska ročního chodu a rekreačních funkcí) všech oblastí cestovního ruchu. 4. Zpřesnit hranice tzv. perspektivních rekreačních území (stanovených usnesením vlády ČSR č. 185/1975). 5. Využít enklávy s relativně příznivými rekreačními hodnotami v územích mimo stanovené oblasti cestovního ruchu. 6. Přihlédnout ke změnám v přírodním prostředí, v zatíženosti ploch apod. 7. Přehodnotit význam a atraktivnost sídel městského typu a lázeňských středisek. 8. Zpřesnit ohodnocení přírodních, kulturně historických a společenských atraktivit z hlediska cestovního ruchu.

Z uvedených úkolů vyplývá, že hlavním problémem bylo zpřesnění územních hodnot z hlediska mnoha ukazatelů významných pro cestovní ruch a rekreaci. Vycházel se přitom z předpokladu, že každá ploška půdy má číselně vyjádřitelnou hodnotu využitelnosti pro rekreaci od 0 do 100 %, tedy např. vodní plochy (mimo rybníků) 65 %, lesy a pastviny 30 %, louky 15 %, sady a rybníky 10 %, zastavěné plochy 8 %, vinice, chmelnice a zahrady 5 %, orná půda 2 %, ostatní 0 %*) Takto byly s použitím strojně výpočetní techniky vyhodnoceny všechny katastry ČSR (tj. asi 13 500) a rozděleny do 4 souborů: A — s optimálními přírodními předpoklady a s vysokou mírou rekreační využitelnosti; CR a rekreace jsou dominantním prvkem využití území. B — s dobrými přírodními předpoklady a s vyšší než průměrnou rekreační využitelností; CR a rekreace jsou podstatným faktorem využití území. C — s omezenými přírodními předpoklady a s nižší než průměrnou mírou rekreační využitelnosti; CR a rekreace jsou jen eventuálně možným faktorem využití území. D — ostatní území, jejichž využití pro CR a rekreaci se sice nevylučuje, ale jež mají jen jednotlivé omezené přírodní předpoklady.

Přitom bylo vzato v úvahu stanovených 8 faktorů vylučujících cestovní ruch z dané oblasti. Jsou to: 1. těžba nerostných surovin, 2. silně narušené životní prostředí, (5. třída), 3. ochranné pásmo výrobních zařízení, 4. ochranné pásmo vod stupně I a IIa. 5. ochranné pásmo jaderných elektráren, 6. území s imisemi SO_2 v ovzduší s průměrnou celoroční koncentrací nad $0,10 \text{ mg v } 1 \text{ m}^3$, 7. obory a bažantnice, 8. území zvláštních společenských zájmů (vojenské, pohraniční pásmo ap.) — Pokud jde o chráněná území v kategoriích státní přírodní rezervace, chráněná naleziště, chráněné parky a zahrady a chráněné studijní plochy, uvažovala se 50% kapacita dané plochy, a to vzhledem k tomu, že dosud nebylo provedeno rozdělení těchto území na skupiny s povoleným vstupem (např. po naučných stezkách), s pravidelným obhospodařováním a na přísné rezervace se zakázaným vstupem.

*) Pro uvedené hodnocení bylo použito metody prof. Kiemstedta zdokonalené naším Výskumným ústavem cestovního ruchu v Bratislavě. Omezený rozsah článku, který má podat jen základní informaci, nedovoluje blíže rozvést principy této metody.

Tyto okolnosti se ovšem projevily jen na mapách podrobných měřítek a v číselných výpočtech, nikoliv plošným zakreslením do výsledných přehledných map 1 : 1 mil. a 1 : 500 000.

3. Výsledky aktualizace z r. 1981

V důsledku sumarizace a vyhodnocení nově zpřesněných údajů o územích došlo k těmto hlavním změnám ve srovnání s rajonizací cestovního ruchu z r. 1962:

1. Při nezměněném počtu 47 oblastí cestovního ruchu v ČSR se jejich celková plocha snížila o 150 km² (zejména České středohoří, Mělnicko, Jeseníky, Pavlovské vrchy; naproti tomu byla mnoha oblastem plocha přidána — Krušné hory, Českomoravská vrchovina, Džbán, Brdy, Orlické hory aj.). Stojí za zmínku, že pro každou oblast CR byla zpracována samostatná studie s poměrně rozsáhlou regionálně geografickou charakteristikou, pro niž poskytl podrobné fyzickogeografické i ekonomickogeografické podklady Geografický ústav ČSAV v Brně.

Termínem *oblast cestovního ruchu* se rozumí územní celek se souborem relativně rovnocenných přírodních předpokladů a s podobností podmínek pro cestovní ruch a rekreaci, zvláště pokud jde o funkční a časovou využitelnost; při vymezování se respektují hranice katastrů.

Přehled 47 oblastí CR v ČSR a srovnání některých základních ukazatelů původní a aktualizované rajonizace CR podává připojená tabulka 1.

2. Nově bylo vymezeno 37 *podoblastí cestovního ruchu*. Jsou to územní celky, které se souborem svých vlastností (hlavně geomorfologických, klimatických a hygienických) a specifickými možnostmi jejich využití nějak odlišují od oblastí, do nich patří. (Např. v rámci oblasti Českomoravské vrchoviny byly vymezeny jako podoblasti CHKO Žďárské vrchy a rovněž vysoce hodnotné území Jihlavských vrchů). (Na rozdíl od Slovenska podoblasti nepokrývají celou oblast, představují vždy jen eklávy.) Názvy a lokalizace jsou patrné z mapové přílohy 1.
3. Do oblastí cestovního ruchu bylo zahrnuto 28 tzv. *perspektivních rekreačních území* a byly zpřesněny jejich hranice. (Názvy a lokalizace jsou rovněž zahrnuty do mapové přílohy 1.) Jsou to velké souvislé územní celky s přibližně stejnými geomorfologickými vlastnostmi, vytyčené vládním usnesením č. 185/1975 o dlouhodobé koncepci rekreace obyvatelstva ČSR; jde o prostory, kde soubor přírodních a jiných hodnot vytváří podmínky pro to, aby zde cestovní ruch a rekreace zaujaly postavení hlavního funkčního článku území a které — podle současných prognostických úvah — nebudou zasaženy procesem urbanizace v ČSR.
4. Nově byla stanovena *rekreační území mimo oblasti cestovního ruchu* o celkové rozloze 1 854,9 km². Počítá se s nimi pro krátkodobou letní rekreaci. Představují 11,2 % z celkové rozlohy území mimo oblastí cestovního ruchu a 2,4 % z celkové rozlohy ČSR. Jsou to rekreačně využitelné územní celky s příznivými přírodními a hygienickými předpoklady pro krátkodobou veřejnou rekreaci obyvatelstva.
5. Bylo zpřesněno jednak vymezení 4 kvalitativních *kategorií* oblastí CR, jednak zařazení jednotlivých oblastí CR do příslušné kategorie I--IV, takže současný stav je následující (viz též tab. 1):

Srovnání některých ukazatelů původní (a) a aktualizované (b) raionizace cestovního ruchu podle oblastí v ČSR.

Oblast cestovního ruchu	Kategorie oblastí		Základní výměra v km ²		Směrná návštěvnost (v tis. os.)		Směrná lůžková kapacita (v tis. lůžek)		Skuteč- nost v tis. lůžek
	a	b	a	b	a	b	a	b	
	1 Krušnohoří	III	IV	1 426,0	1 483,6	45,0	24,3	9,5	
2 Západočeské lázně	I	I	1 107,0	1 060,2	35,0	37,6	24,0	12,9	10,8
3 České Švýcarsko — Labské pískovce	II	III	320,0	395,1	76,0	26,8	16,5	7,0	6,7
4 České středohoří	III	III	1 414,6	934,6	32,0	41,2	7,0	5,3	4,4
5 Lužické hory	II	III	878,0	847,1	30,0	47,0	14,0	10,4	9,3
6 Doksy a okolí — Máchův kraj	II	II	1 349,0	1 301,1	50,0	69,9	13,0	9,8	8,6
7 Frýdlantsko	IV	IV	309,5	348,8	6,0	13,3	2,0	2,9	2,2
8 Jizerské hory	II	II	613,5	571,6	50,0	58,3	17,5	15,5	13,3
9 Turnovsko — Český ráj	II	II	945,0	915,2	46,0	49,0	10,0	7,6	6,6
10 Krkonoše	I	I	635,0	702,0	85,0	80,6	48,0	54,6	33,8
11 Podkrkonoší	III	III	1 051,0	1 030,4	29,0	51,3	4,5	4,8	3,2
12 Broumovsko	IV	III	345,0	394,1	25,0	30,3	3,0	2,8	2,4
13 Mělnicko	III	IV	407,8	367,9	30,0	8,8	2,0	1,4	1,2
14 Staroboleslavsko	IV	IV	311,0	330,9	7,0	8,9	1,0	1,1	0,4
15 Džbán	IV	IV	469,0	526,6	12,0	14,4	1,5	1,1	0,8
16 Jesenicko — Žluticko	IV	III	1 539,0	1 688,1	31,0	79,4	2,5	6,7	4,3
17 Stříbrsko	IV	III	821,0	836,0	18,0	44,1	4,0	5,2	3,3
18 Český les	IV	III	1 136,0	1 137,6	23,0	50,4	2,0	6,5	1,0
19 Ghodscko	III	III	606,5	624,3	18,0	29,4	3,5	4,6	3,0
20 Přešticko — Nepomucko	IV	IV	1 237,3	1 237,0	25,0	56,8	2,0	3,2	1,0
21 Blatensko	IV	IV	785,5	860,6	18,0	41,0	2,5	2,2	1,9

Tabulka 1 — pokračování

22 Pošumaví	III	III	1 843,0	1 756,9	60,0	86,2	6,5	7,2	3,5
23 Šumava	II	I	2 493,0	2 478,7	95,0	166,2	27,0	37,0	15,7
24 Horní Vltava	IV	III	398,1	424,1	11,0	30,0	2,0	3,3	1,2
25 Kaplicko	IV	III	938,0	941,4	26,0	51,9	2,5	5,1	1,4
26 Jihočeské rybníky	II	II	2 796,5	2 672,3	95,0	223,6	7,5	10,5	7,1
27 Střední Vltava	III	II	1 124,3	1 124,9	40,0	126,4	6,5	10,9	6,7
28 Brdy	III	III	1 143,2	1 220,8	60,0	51,7	2,5	4,8	1,9
29 Dolní Berounka	IV	IV	304,5	310,3	35,0	22,1	4,0	1,8	1,5
30 Křivoklátsko	III	II	1 229,0	1 222,2	41,0	127,0	6,0	9,9	5,2
31 Dolní Vltava	III	II	791,4	796,6	60,0	102,0	11,0	8,2	7,7
32 Tábořsko	III	III	2 112,6	2 135,5	53,0	94,3	10,5	9,3	7,7
33 Posázaví	III	II	2 261,9	2 305,6	100,0	206,5	14,5	17,6	13,9
34 Železné hory	IV	III	894,0	791,2	20,0	55,0	4,5	6,9	5,3
35 Českomoravská vrchovina	II	II	7 475,0	7 588,7	200,0	355,7	25,5	33,8	20,3
36 Povodí Orlice	III	III	789,0	950,0	20,0	44,1	3,5	2,7	1,7
37 Orlické hory	II	II	1 661,0	1 739,2	58,0	95,2	10,5	18,8	11,0
38 Jeseníky	I	I	5 212,7	5 084,9	180,0	421,5	35,5	68,8	20,0
39 Drabanská vysočina	IV	III	1 359,8	1 367,2	41,0	67,2	2,5	6,9	5,1
40 Moravský kras	II	II	500,6	489,2	28,0	30,3	4,5	3,4	2,4
41 Podhorácko	III	III	1 620,0	1 502,9	36,0	78,4	6,0	7,7	5,9
42 Podýjí	III	III	571,5	599,7	10,0	60,5	7,0	11,9	9,7
43 Pavlovské vrchy	IV	IV	906,5	793,0	18,0	30,9	2,5	2,9	1,5
44 Chřtby	IV	IV	1 022,0	1 002,7	25,5	47,1	2,0	4,1	2,5
45 Slovácko	III	III	1 251,0	1 185,2	35,0	47,4	6,0	5,8	4,2
46 Valašsko	I	I	2 815,0	2 815,8	95,0	186,0	19,0	28,5	12,5
47 Beskydy	II	I	1 398,4	1 448,8	100,0	142,9	18,5	32,2	21,1

I. kategorie, tj. oblasti CR s nejkvalitnějšími přírodními předpoklady a se širokým souborem funkcí celostátního a mezinárodního významu a se širokou časovou využitelností. Patří sem 6 oblastí (dříve 4).

II. kategorie, tj. oblasti CR s velmi kvalitními přírodními předpoklady se širokým souborem funkcí, z nichž část má celostátní uplatnění a v menší míře i mezinárodní význam, a se smíšenou časovou využitelností. Patří sem 11 oblastí (dříve rovněž 11).

III. kategorie, tj. oblasti CR s kvalitními přírodními předpoklady a s nižším zastoupením rekreačně vhodných ploch, s užším souborem funkcí s možností celostátního uplatnění a se smíšenou časovou využitelností. Patří sem 21 oblastí (dříve 16).

IV. kategorie, tj. oblasti CR jednak s úzmně omezeným rozsahem rekreačně vhodných ploch, jednak s význačným plošným dopadem faktorů vylučujících rekreaci; mají zpravidla jen oblastní význam, malou možnost celostátního uplatnění a jen sezónní využitelnost. Patří sem 9 oblastí (dříve 16).

6. Byla zvýšena tzv. *směrná návštěvnost****) rekreačních prostorů mimo oblasti CR na 222,6 tis. osob a v oblastech CR z dřívějších 2 323,0 tis. na 3 815,1 tis. osob. Bylo to umožněno v podstatě úbytkem venkovského obyvatelstva, resp. jeho přesídlováním do větších sídel. Přitom byla zachována původní zatíženost v rozmezí 0,5—2,5 osob na 1 ha rekreačně vhodné plochy v průměru pro všechny oblasti. Souhrnný nárok obyvatelstva ČSR na rekreaci mimo bydliště představuje 2 577,0 tis. osob špičkového zatížení v téměř okamžiku. Z hlediska stanovených územních kapacit je tento nárok pokryt s dostatečně velkými rezervami (asi 40 %).
7. Směrná lůžková kapacita*) byla zvýšena na 538,6 tis. lůžek (dříve 438,0 tis.).
8. Nově byly navrženy *směrné počty lůžek* v objektech individuální rekreace, a to 1 172,5 tis. lůžek v oblastech CR a 159,9 tis. lůžek mimo oblasti CR.
9. *Atraktivita CR* byly zařazeny do tří kvalitativních kategorií:***)

*) Pojmem *návštěvnost* se v geografii cestovního ruchu rozumí počet osob, které v daném časovém úseku realizují své nároky na rekreaci v daném území, nebo počet účastníků CR přijíždějících za atraktivitou cestovního ruchu do daného území. Tzv. *směrná návštěvnost* je doporučená úhrnná návštěvnost území CR a rekreace. Je dána kapacitou rekreačně využitelných ploch a míst s atraktivitami CR.

**) Jako směrnou lůžkovou kapacitu označujeme doporučený počet lůžek v ubytovacích zařízeních, který by zabezpečil kapacitní využitelnost, resp. směrnou návštěvnost oblastí CR.

***) Jako *atraktivita cestovního ruchu* označujeme specifické objekty nebo akce, jež se uplatňují jako samostatné a výhradní cíle cestovního ruchu nebo jako doplňkové cíle při současném rekreačním využívání krajiny. Jejich využití může být kulturně politické, výchovné a vzdělávací. Četnost a intenzivnější využití významných atraktivit má vliv na stanovení směrných ukazatelů a hodnocení příslušné oblasti CR.

Podle povahy a funkce byly při rajonizaci CR rozlišovány tyto skupiny atraktivit:

- a) *kulturní památky*: městské sídelní celky, vesnické sídelní celky, jednotlivé kulturní památky (hrady a zámky včetně jejich zřícenin, architektonické památky, církevní stavby, galerie, muzea, skanzeny, historická místa a památníky, technická díla, památky lidového umění);
- b) *kulturně společenské akce*: kulturní, společenské, politické a sportovní akce a podniky, výstavy a veletrhy;
- c) *přírodní pozoruhodnosti*: významné biologicko-krajinářské prvky (národní parky, CHKO, státní přírodní rezervace, zámecké parky a zahrady) a jednotlivé přírodní pozoruhodnosti (přírodní památky a výtvoři, jiné geomorfologické zvláštnosti, výhledové body, arboreta, botanické zahrady).

I. kategorie, tj. místa s atraktivitami prvořadého společenského významu, jež se uplatňují v celostátním cestovním ruchu, s předpokladem uplatnění v mezinárodním cestovním ruchu. Patří sem 158 kulturních památek, 38 míst s kulturně společenskými akcemi, Krkonošský národní park a všech 19 chráněných krajinných oblastí jako celky, 16 přírodních pozoruhodností mimo území národního parku a chráněných krajinných oblastí.

Těchto 16 klasifikovaných míst pro zajímavost jmenujeme: *Vyhlídkové boáry:* Klet, Javorník, Ještěd, Říp. *Naučné stezky:* Soos. *Arboreta, parky:* Americká zahrada v Chudenicích, Lednický park, zámecký park v Kroměříži, v Buchlovicích, městský park v Olomouci. *Ostatní:* Máchovo jezero, Adršpašsko-teplické skály, Broumovské stěny, Babiččino údolí, Hranický kras se Zbrašovskými aragonitovými jeskyněmi.

II. kategorie, tj. místa s atraktivitami širšího společenského významu, jejichž uplatnění v cestovním ruchu má převážně oblastní povahu. Patří sem 388 kulturních památek, 58 míst s kulturně společenskými akcemi a 438 přírodních pozoruhodností.

III. kategorie, tj. všechna ostatní místa s takovými atraktivitami CR, jež nemají předpoklady uplatnění v širším měřítku. Na vypracované mapě 1 : 1 mil. byly zachyceny jen první dvě kategorie.

10. Sídla městského typu byla z hlediska svého významu pro CR zařazena do tří kategorií:

I. kategorie, tj. města se širokým uplatněním v cestovním ruchu z hlediska počtu a významu atraktivit a z hlediska vybavenosti ubytovacími kapacitami, čemuž odpovídá zpravidla i jejich vysoká celoroční návštěvnost.

Patří sem 33 měst: Brno, České Budějovice, Český Krumlov, Děčín, Domažlice, Františkovy Lázně, Gottwaldov, Hradec Králové, Cheb, Jihlava, Jindřichův Hradec, Karlovy Vary, Klatovy, Kroměříž, Kutná Hora, Liberec, Litoměřice, Luhačovice, Mariánské Lázně, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Ostrava, Paroubice, Písek, Plzeň, Prachovice, Tábor, Teplice, Třeboň, Ústí n. Labem, Znojmo, Zatec.

II. kategorie, tj. města s průměrnou úrovní atraktivit a vybavenosti anebo (při nižší úrovni vybavenosti) s velmi významnými jednotlivými kulturně historickými atraktivitami, navštěvovanými převážně jen sezónně. Patří sem 97 měst.

III. kategorie, tj. všechna ostatní sídla městského typu, pokud se mohou uplatnit v CR, a to zpravidla jen ojedinělými atraktivitami. Ubytovací kapacity jsou zpravidla nízké rozsahem i úrovní. Návštěvnost zpravidla jen sezónní v návaznosti na rekreační území v okolí. Patří sem 116 měst.

Poznámka: Hlavní město Praha zaujímá výjimečné postavení mimo zmíněné kategorie.

11. *Lázeňská místa* (určená taxativně ministerstvem zdravotnictví ČSR) byla rozdělena do těchto kategorií:

I. kategorie, tj. lázně prvořadého společenského a mezinárodního významu, u nichž je lázeňství podstatnou funkcí a atraktivitou a jež mají vysokou úroveň vybavenosti a uplatňují se v zahraničním cestovním ruchu.

Patří sem 10 lázní: Františkovy Lázně, Janské Lázně, Jáchymov, Jeseník, Karlovy Vary, Luhačovice, Mariánské Lázně, Poděbrady, Teplice, Třeboň.

II. kategorie, tj. lázeňská místa širšího společenského významu. Zahrnují dvě skupiny:

a) lázeňská místa s nižší atraktivností pro CR a s průměrnou vybaveností, orientovaná spíše na domácí obyvatelstvo.

Patří sem: Bechyně, Darkov (náhradní výstavba Klimkovice — Hýlov), Dubí, Karlova Studánka, Konstantinovy Lázně, Lázně Kynžvart, Lázně Libverda, Lipová-Lázně, Teplice n. Bečvou, Velichovky, Velké Losiny.

b) lázeňská místa zbývající, která z hlediska CR mají minimální atraktivnost a jen omezenou vybavenost.

Jsou to: Běloves, Bílina, Bludov, Kyselka, Lázně Bělohrad, Lázně Bohdaneč, Lázně Kunderatice, Mšené-lázně, Ostrožská Nová Ves, Sadská, Slatinice, Toušeň, Vráž u Písku, Železnice.

12. Navíc bylo vyhodnoceno 294 *středisek cestovního ruchu a rekreace* takto: 86 středisek se širokou a kompletní vybaveností, 135 středisek se základní vybaveností (ubytovací kapacita) a 73 sídel městského typu a lázeňských míst zabezpečujících územně vázanou rekreaci. Kromě nich bylo vyhodnoceno 3 750 sídelních jednotek jako vhodných pro rekreaci (tzv. rekreační vesnice), převážně tzv. nestřediskových sídel.
13. V textové části aktualizovaného dokumentu byl vymezen též soubor zásad a rozvojových trendů v oblasti domácího cestovního ruchu a rekreace, k nimž by mělo být přihlédnuto mj. při určování naléhavosti výstavby různých oblastí, směru rozvoje různých forem cestovního ruchu a rekreace apod.

Významným a pro geografy velmi zajímavým výsledkem aktualizace oblastí CR bylo vypracování souboru kartogramů a map ČSR 1 : 1 000 000, z nichž jsou patrné vztahy mezi různými geografickými prvky a cestovním ruchem nebo jež zobrazují důležitá data z geografie cestovního ruchu. Jsou to tyto mapy nebo kartogramy: 1. *Základní územní celky* (47 oblastí + 37 podoblastí CR a 28 perspektivních rekreačních území). 2. *Kategorizace oblastí CR* (I — IV). 3. *Časová využitelnost oblastí CR* (celoroční, celoroční s převahou zimní, celoroční s převahou letní, jen letní). 4. *Plošná využitelnost oblastí CR*. 5. *Směrná návštěvnost oblastí CR*. 6. *Směrné lůžkové kapacity oblastí CR*. 7. *Kategorizace míst s kulturními památkami* (I. a II. kat.). 8. *Kategorizace míst s kulturně společenskými akcemi* (I. a II. kat.). 9. *Kategorizace území a lokalit s přírodními pozoruhodnostmi* (I. a II. kat.). 10. *Hlavní dopravní vazby sídelních regionálních aglomerací a významných center osídlení k oblastem CR*. Dále byla vypracována jedna *mapa výsledná 1 : 500 000* komplexního pojetí s topografickým podkladem a se zakreslením současného, tj. aktualizovaného vymezení 47 oblastí a 37 podoblastí CR a území vhodných pro rekreaci využití mimo oblasti CR v ČSR. 47 oblastí bylo zařazeno do kategorií I, II, III, IV podle kvality přírodních předpokladů pro cestovní ruch a rekreaci. Mapy v několikabarevném provedení jsou v omezeném počtu k dispozici pro služební potřebu v Terplanu, stejně jako doprovodné písemné dokumenty.

4. Závěr

Aktualizovaná rajonizace cestovního ruchu v ČSR a současně vydané vládní Směrnice pro její realizaci představují významný mezník v našem územním plánování na období dalších zhruba 20 let. Ukazují vztahy mezi hlavními územními předpoklady cestovního ruchu, jeho možnostmi a potřebami. Tvoří zároveň podklad pro návazné práce k vládnímu usnesení č. 4/1976 o zásadách urbanizace a dlouhodobého vývoje osídlení ČSR. Společně s aktualizovanou rajonizací CR ve SSR bude hlavním podkladem pro plánování a řízení cestovního ruchu a rekreace v celostátním měřítku.

Protože je třeba počítat s dalšími změnami v krajině zejména v důsledku roz-

voje těžby nerostných surovin a výstavby energetických závodů i mimo ČSSR emitujících zvýšené koncentrace SO₂ do ovzduší, a tedy s určitým omezením podmínek pro cestovní ruch a rekreaci hlavně v severních Čechách, bude zřejmě nutná i větší obozřetnost, pokud jde o investiční výstavbu zařízení cestovního ruchu v takto ohrožených oblastech. Bude třeba soustředit výstavbu do komplexně vybavených středisek, nikoliv rozptýleně, a orientovat se na možnosti dlouhodobé rekreace občanů ČSR zejména v příhodných oblastech Jeseníků, Šumavy, Valašska, Orlických hor a Českomoravské vrchoviny. Zde jsou ještě značné rezervy. Naproti tomu nadále nekryty zůstávají rekreační nároky aglomerací pražské, ostravské, brněnské a severočeské.

Pro geografy znamená aktualizovaná rajonizace cestovního ruchu v ČSR široké pole působnosti, např. pokud jde o výzkum v souvislosti s kvalitou životního prostředí v oblastech CR, s činností prognostickou a v oblasti vyhledávání, hodnocení a popularizace eventuálně i nových, netradičních přírodních a jiných atraktivit cestovního ruchu v perspektivních oblastech, podoblastech a dalších územích.

Pokud jde o srovnání našich oblastí CR s oblastmi cestovního ruchu vymezenými v jiných státech, jde o úkol poměrně nesnadný. Není nám známo, že by jiný stát již měl provedenou rajonizaci celého svého území takto propracovanou metodikou.*) Pro rozvoj jednotlivých oblastí cestovního ruchu jinde ve světě jsou sice vypracovávány územní plány do velké míry podrobností, avšak jsou izolovány od komplexního pohledu celostátního. Československá metodika rajonizace cestovního ruchu v celostátním měřítku je proto považována, jak již bylo řečeno na počátku, za průkopnickou. To ovšem neznamená, že by neměla být dále zdokonalována, že by neměly být hledány cesty k omezení subjektivních prvků, které se v ní místy nutně projevují (např. při hodnocení jednotlivých atraktivit cestovního ruchu, při jejich výběru a klasifikaci) a k dalšímu zvědečtění postupů či k integraci v rámci mezinárodní spolupráce. I zde se nabízí řada možností geografům, kteří mají blízko k cestovnímu ruchu, k turistice a k rekreaci.

Literatura

- Aktualizace rajonizace cestovního ruchu ČSR. Část druhá: Rekreační prostory — předběžný návrh. 125 str. Interní tisk Terplanu, Praha 1979.
- Aktualizace rajonizace cestovního ruchu ČSR. Část šestá: Rajonizace cestovního ruchu ČSR (Výsledný dokument). 68 str. + 11 příloh. Interní tisk Terplanu, Praha 1981.
- FRANKE A. et al. (1980): Rukověť cestovního ruchu. 424 str., Merkur, Praha.
- KOTRBA M. (1968): Rajonizace cestovního ruchu v ČSSR. 000 str., Merkur, Praha.
- Rajonizace cestovního ruchu ČSR — Aktualizace 1981. Důvodová zpráva. 9 str., 3 tab. Interní tisk Terplanu, Praha 1981.
- SLÁDEK G., ČERNÝ B. V., MICHNÍK L., NOSKA S. (1968): Zeměpis cestovního ruchu. 229 str., SPN, Praha.

*) Určité srovnání např. s Bulharskou lidovou republikou nám umožní příspěvek prof. dr. L. Dineva „Regionalizace cestovního ruchu v Bulharsku“, který uveřejníme ve Sborníku ČSGS, č. 2/1982.

Mapová příloha 1.

Oblasti cestovního ruchu v ČSR.

1 Krušnohoří	25 Kaplicko
2 Západočeské lázně	26 Jihočeské rybníky
3 České Svýcarsko — Labské pískovce	27 Střední Vltava
4 České středohoří	28 Brdy
5 Lužické hory	29 Dolní Berounka
6 Doksy a okolí — Máchův kraj	30 Křivoklátsko
7 Frýdlantsko	31 Dolní Vltava
8 Jizerské hory	32 Tábořsko
9 Turnovsko — Český ráj	33 Posázaví
10 Krkonoše	34 Železná hora
11 Podkrkonoší	35 Českomoravská vrchovina
12 Broumovsko	36 Povodí Orlice
13 Mělnicko	37 Orlické hory
14 Staroboleslavsko	38 Jeseníky
15 Džbán	39 Dražanská vysočina
16 Jesenícko — Žluticko	40 Moravský kras
17 Stříbrsko	41 Podhorácko
18 Český les	42 Podyjí
19 Chodsko	43 Pavlovské vrchy
20 Přeštice — Nepomucko	44 Chřiby
21 Blatensko	45 Slovácko
22 Pošumaví	46 Va'aško
24 Horní Vltava	47 Beskydy
23 Šumava	

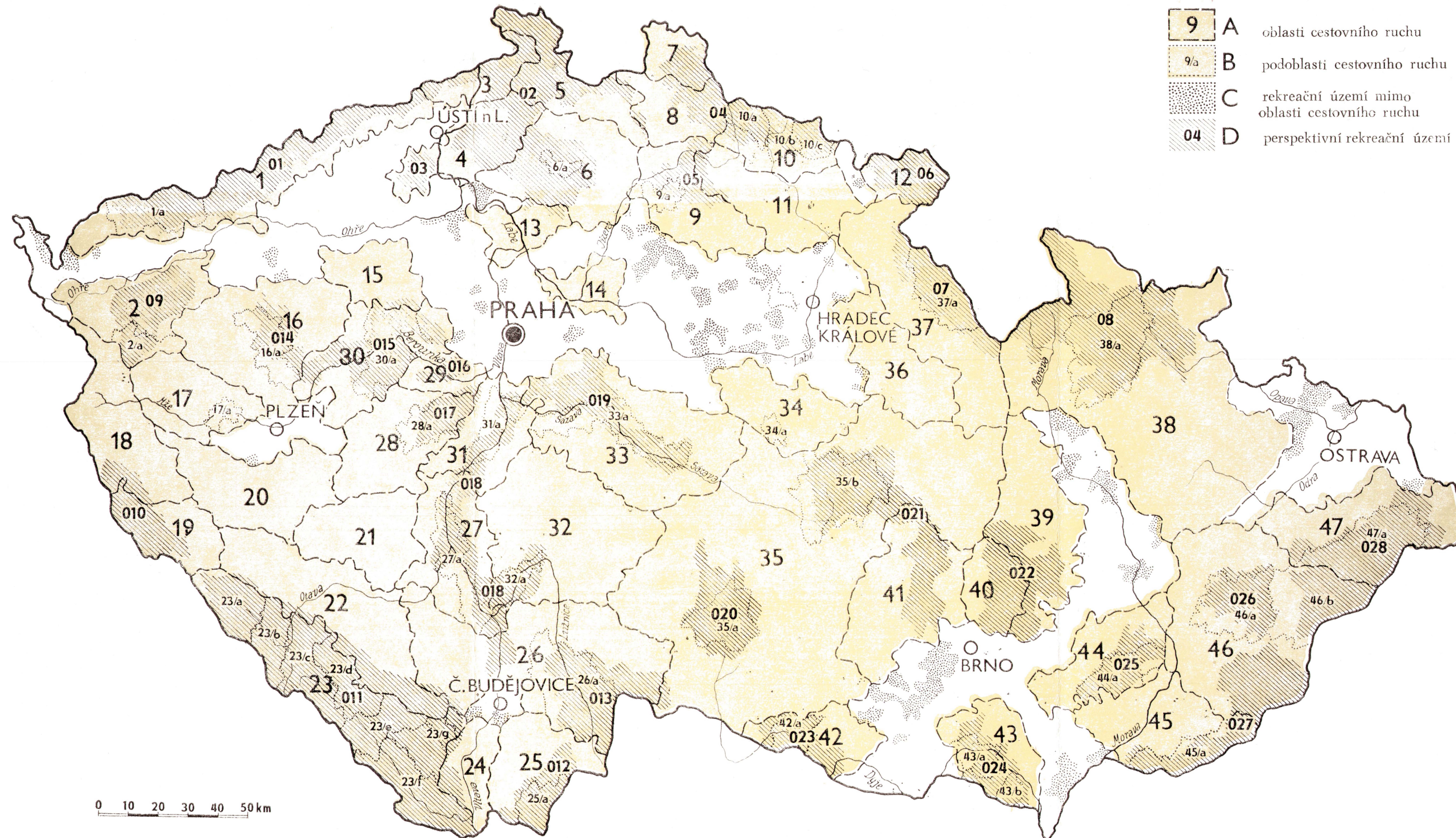
Podoblasti cestovního ruchu v ČSR

1a Jáchymovsko	28a Hřebený
2a Mariánskolázeňsko	30a Křivoklátské lesy
6a Máchovo jezero	31a Slapy — Stěchovice — Vrané
9a Český ráj	32a Lužnice
10a Západní Krkonoše	33a Sázava
10b Střední Krkonoše	34a Seč
10c Východní Krkonoše	35a Jihlavské vrchy
16a Střela	35b Žďárské vrchy
17a Hracholusky	37a Horské pásmo
23a Železnorudsko	38a Hrubý Jeseník
23b Prášílsko	42a Vranov
23c Povydíří — Pláně	43a Pálava — Nové Mlýny
23d Stachy — Boubín	43b Lednice — Valtice
23e Volarsko	44a Chřibské pásmo
23f Lipno	45b Bílé Karpaty
23g Blanský les	46a Hostýnské vrchy
25a Novohradské hory	46b Vsetínské vrchy
26a Třeboňsko	47a Moravskoslezské Beskydy
27a Orlík	

Perspektivní rekreační území

01 Krušné hory	015 Křivoklátsko
02 Severní Čechy	016 Český kras
03 České středohoří	017 Hřebený
04 Krkonoše	018 Střední Vltava
05 Český ráj	019 Sázava
06 Broumovský výběžek	020 Českomoravská vrchovina
07 Orlické hory	021 Žďárské vrchy
08 Hrubý Jeseník	022 Dražanská vysočina
09 Slavkovský les	023 Podyjí
010 Český les	024 Pavlovské vrchy
011 Šumava	025 Chřiby
012 Novohradské hory	026 Hostýnské vrchy
013 Třeboňsko	027 Bílé Karpaty
014 Údolí Střely	028 Beskydy

9	A	oblasti cestovního ruchu
9/a	B	podoblasti cestovního ruchu
	C	rekreační území mimo oblasti cestovního ruchu
04	D	perspektivní rekreační území

0 10 20 30 40 50 km